

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการดำเนินธุรกิจ โดยแต่ละธุรกิจมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การทำกำไรให้ได้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ขององค์กรและผู้ถือหุ้น ส่งผลให้เกิดการแข่งขันเพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงการบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ผู้บริหารถูกกำหนดให้มีหน้าที่เฉพาะในการประกอบธุรกิจเพื่อสร้างกำไรให้มากที่สุด โดยมีเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่เป็นตัวสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธุรกิจดังกล่าวจะก่อให้เกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมาก แต่การที่ผู้ประกอบการเน้นถึงการบรรลุวัตถุประสงค์เป็นหลัก จนกระทั่งละเลยความรับผิดชอบต่อผลกระทบจากกระบวนการในการประกอบธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมเป็นที่ตั้ง อันเป็นแนวคิดพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน ก่อให้เกิดผลเสียตามมาอย่างมากมาย อาทิเช่น การเอารัดเอาเปรียบ ความเหลื่อมล้ำในสังคม อาชญากรรม และการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรมของผู้ประกอบการ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายส่วนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน หากแต่การคาดหวังให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา นั้น พบว่ายังคงมีข้อจำกัดที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการแก้ไขปัญหา เช่น ภาครัฐที่ยังติดขัดในเรื่องระบบการบริหารจัดการที่ล่าช้า เพราะต้องมีการขออนุญาตขององค์กรในส่วน of ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมักเน้นเรื่องผลกำไรขององค์กรเป็นหลัก และของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) โดยตรง เช่น ผู้ถือหุ้นนั้นอาจไม่สามารถเข้ามามีส่วนช่วยจัดการปัญหาได้เพราะอาจขัดกับประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายทางธุรกิจ หรือบางครั้งตัวธุรกิจของหน่วยงานนั้นเองก็เป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่เราควรนำมาพิจารณาในการบริหารจัดการ คือ จะมีการดำเนินการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะนำมาซึ่งเป้าหมายที่สำคัญขององค์กร คือ การทำกำไร และการมีคุณธรรมความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม

หลายปีที่ผ่านมาจึงได้เกิดแนวความคิดการส่งเสริมให้เกิดการประกอบกิจการเพื่อสังคม (Social enterprises) อันเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุในการสร้างความสมดุลและรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน จากข้อมูลสำนักสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (2558) กล่าวว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการสร้างความสมดุลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมคือ การที่ผู้ประกอบการจะต้องมีความมุ่งมั่นในความสร้างสรรค์ หาวิธีการใหม่ในการดำเนินธุรกิจในแต่ละขั้นตอนของห่วงโซ่ธุรกิจเพื่อแก้ไขปัญหาและหลีกเลี่ยงการก่อเกิดปัญหาให้กับสังคมรอบข้าง ทั้งนี้ การประกอบกิจการเพื่อสังคมจะประสบผลสำเร็จไม่ได้ หากผู้ประกอบการเพื่อสังคมไม่ได้มีเป้าหมายสูงสุดทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในการประกอบกิจการ

นอกจากนั้นการเจริญเติบโตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดแรงผลักดันให้ผู้ประกอบการมีความจำเป็นต้องปรับตัวต่อการแข่งขันในด้านการลงทุน โดยการขยายการลงทุนทางอุตสาหกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ผลกระทบที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากการขยายตัวของธุรกิจที่มีมากขึ้นไป คือปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติการเกิดสารพิษและสิ่งปนเปื้อน เนื่องจากเกิดมลภาวะจากโรงงานในกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม ซึ่งหนึ่งในอุตสาหกรรมเหล่านั้น คือ อุตสาหกรรมอาหาร จากข้อมูลของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2558) ที่ได้มีการประเมินพบว่า ในอุตสาหกรรมประเภทนี้มีมลภาวะแวดล้อม คือ เศษอาหาร กากไขมัน และคราบน้ำมันจากการล้างเครื่องจักร ซึ่งมีผลกระทบต่อแหล่งน้ำ เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้น้ำเน่าเสียปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลงมีผลทำให้สัตว์น้ำตาย เพราะขาดออกซิเจน นอกจากนี้ปัญหาที่ตามมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีในกระบวนการผลิตอาหารเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ส่งผลให้ผู้ประกอบการในธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารจำเป็นต้องผลิตอาหารในปริมาณมาก ๆ ทำให้มีการค้นคิดวิธีการต่าง ๆ ในการเก็บรักษาอาหารได้นาน รวมถึงการทำให้อาหารมีรูปปลั๊กซ์ที่ดีเพื่อเป็นเครื่องจูงใจแก่ผู้บริโภค โดยการเติมสารบางอย่างลงไปเพื่อปรับปรุงรส กลิ่น สี ของอาหาร และมีการนำสารเคมีต่าง ๆ มาผสมในอาหารเพื่อถนอมอาหาร ซึ่งสารเคมีบางอย่างเป็นอันตรายต่อร่างกายบางชนิด หากบริโภคเข้าไปในปริมาณมากอาจถึงแก่ชีวิตได้

ปัจจุบันองค์การระดับโลกต่างๆ เห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จากข้อมูลของสำนักส่งเสริมและสนับสนุนอาหารปลอดภัย กระทรวงสาธารณสุข (2557) กล่าวถึงการร่วมประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญระหว่างภูมิภาคขององค์การอาหารและเกษตร แห่งสหประชาชาติ หรือเอฟเอโอ (FAO : Food and Agriculture Organization of the United Nations) และองค์การอนามัยโลก ที่สำนักงานใหญ่องค์การอาหารและเกษตร ประเทศอิตาลี ได้ให้ความสนใจเรื่องความปลอดภัยของอาหาร (Food safety) ในการส่งเสริมให้ทุกประเทศพัฒนาระบบอาหารปลอดภัย องค์การอาหารและเกษตร

ได้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญจาก 10 ประเทศ รวมทั้งผู้แทนจากกระทรวงสาธารณสุข ประเทศไทย ร่วมกันจัดทำคู่มือแนวทางการพัฒนานโยบายอาหารปลอดภัยแบบสมดุลในระยะยาว เพื่อใช้เป็นแนวทางการทำนโยบายอาหารปลอดภัยของแต่ละประเทศทั่วโลก ในส่วนของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เอฟเอโอได้จัดทำโครงการความร่วมมือกับประเทศไทย เพื่อศึกษาเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เนื่องจากประเทศไทยมีนโยบายในเรื่องนี้ชัดเจน โดยได้มอบหมายให้สำนักส่งเสริมและสนับสนุนอาหารปลอดภัยเป็นองค์กรหลักในการประสานงานความร่วมมือดังกล่าว

ในการเสริมสร้างการประกอบการด้านอาหารที่มุ่งเน้นด้านการคำนึงถึงความปลอดภัยของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายตั้งแต่ ค.ศ. 1990 รัฐบาลอังกฤษ โดยกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมอังกฤษ (UK Department for Trade and Industry) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมว่า “องค์กรที่มีรูปแบบการดำเนินงานในเชิงธุรกิจแต่มีเป้าหมายทางสังคมเป็นหลัก และรายได้จากการดำเนินธุรกิจจะนำกลับมาสู่การพัฒนาสังคมและพัฒนาองค์กรให้เติบโตขึ้นเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก มิใช่เพื่อความมั่งคั่งของเจ้าของและผู้ถือหุ้น” และแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับทั้งในด้านแนวคิด ทฤษฎีและมีการนำไปปฏิบัติในภาคธุรกิจในหลายประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา ยุโรป ญี่ปุ่น ได้วัน เป็นต้น

ในประเทศไทย แนวคิดกิจการเพื่อสังคมแพร่หลายมากขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ภาครัฐบาลโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2555) มีนโยบายที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดกิจการเพื่อสังคมภายในประเทศเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 และยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม และการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 แนวทางการพัฒนากิจการเพื่อสังคมเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ภาครัฐโดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้มีการประกาศแผนแม่บทการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553 – 2557 และในปีถัดมาใน พ.ศ. 2554 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติเพื่อเป็นองค์กรกำหนดนโยบายและทิศทางในการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมภายในประเทศ และการก่อตั้งสำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) เพื่อเป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนแม่บท เพื่อสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมจากภาคส่วนต่างๆ

ทั้งนี้แผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553 - พ.ศ. 2557 ได้ระบุไว้ว่า กิจการเพื่อสังคม (Social enterprise) คือ กิจการที่มีรายรับจากการขายการผลิตสินค้า และ/หรือการ

ให้บริการ ที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอย่างชัดเจน ตั้งแต่แรกเริ่ม หรือมีการกำหนดเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนเป้าหมาย ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคมและ/หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยไม่ได้มีเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น และมีกระบวนการผลิต การดำเนินงาน รวมถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการ ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อเนื่องในระยะยาวต่อสังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม มีการกำกับดูแลกิจการที่ดี มีศักยภาพที่จะมีความยั่งยืนทางการเงินได้ด้วยตนเอง ผลกำไรส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในการขยายผลเพื่อการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว หรือคืนผลประโยชน์ให้แก่สังคมหรือผู้ใช้บริการ รวมทั้งสามารถมีรูปแบบองค์กรที่หลากหลาย และมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายและความสำเร็จของกิจการเพื่อสังคมมีปัจจัยหลายประเด็น จากข้อมูลของหนังสือ The benefits and challenges of running a social enterprise (2013) พบว่า สาเหตุที่ทำให้การดำเนินกิจการเพื่อสังคมประสบความล้มเหลว เนื่องจากผู้ประกอบการเพื่อสังคมต้องเผชิญกับความท้าทายในการบรรลุเป้าหมายหลักสองประการ หรือที่เรียกว่า Double Bottom-Line โดยเป้าหมายแรกคือ เพื่อให้เกิดกำไร หรือผลประกอบการที่ดีเหมือนธุรกิจทั่วไป แต่อีกเป้าหมายหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่แพ้กันคือ เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับสังคมหรือทำให้สังคมดีขึ้น ดังนั้น จึงเป็นการยากสำหรับผู้ประกอบการเพื่อสังคมในการดำเนินกิจการเพื่อบรรลุเป้าหมายหลักสองประการไปพร้อมๆ กัน เนื่องจาก เป้าหมายทางสังคมในบางครั้งเป็นอุปสรรคต่อการทำกำไรของธุรกิจ ด้วยเหตุนี้ กิจการเพื่อสังคมเป็นจำนวนมากจึงประสบกับปัญหาทางการเงินในระยะเริ่มแรกของการดำเนินกิจการ นอกจากนี้ จากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โดยสถาบันเซนต์ปีแยร์ ภายใต้มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2553) กล่าวถึงปัญหาในการดำเนินกิจการเพื่อสังคม ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจและความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม การขาดการรวมกลุ่มของกิจการเพื่อสังคมและการแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย การขาดการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และการสนับสนุนด้านการเงิน การขาดผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการขาดการสนับสนุนทางด้านอื่นๆ รวมทั้งตลาดรองรับสินค้ากิจการเพื่อสังคมค่อนข้างจำกัด และขาดสิ่งจูงใจในการมาเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม และแรงงาน

อาจกล่าวได้ว่า กิจการเพื่อสังคมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัญหาทางสังคมที่นับวันยิ่งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น (Johnson, 2000) โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดความรับผิดชอบทางสังคมและสภาพแวดล้อมซึ่งนำไปสู่ปัญหาภาวะโลกร้อน อันส่งผลให้เกิดความตื่นตัวของกระแสโลกในเรื่องอาหารปลอดภัย (Food safety) ในปัจจุบันผู้บริโภคมีความห่วงใยต่อสุขภาพมากขึ้นจึงให้ความสนใจแหล่งที่มาของสินค้าเกษตรและอาหาร ตระหนักถึงอันตรายต่อสุขภาพจากการบริโภคอาหารที่ไม่สะอาดหรือปนเปื้อนเชื้อโรคและสารพิษ ใน

ขณะเดียวกันการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศมีมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) ถูกนำมาใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้าสินค้าเกษตรสำหรับการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 ทำให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้าเกษตรอย่างเสรีมากขึ้นซึ่งจะมีผลกระทบต่อการผลิตและการค้าระหว่างประเทศกับประเทศอาเซียนด้วยกันเพราะมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืชและความปลอดภัยด้านอาหารจะถูกนำมาเป็นเงื่อนไขในทางการค้ามากขึ้น ในประเทศไทย รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2557) ได้ประกาศนโยบายครัวไทยสู่ครัวโลก สินค้าเกษตรและอาหารต้องมีความปลอดภัยและได้มาตรฐานรวมทั้งพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 อันเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเพื่อยกระดับการผลิตสินค้าไทยให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน ซึ่งการดำเนินการช่วงต้นน้ำจะต้องสนับสนุนให้เกษตรกรทุกรายที่ผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นอาหารมีคุณภาพมาตรฐานตามระบบการจัดการคุณภาพ (Good Agricultural Practice : GAP) นอกจากนี้ จากข้อมูลกระทรวงอุตสาหกรรม (2558) และกระทรวงพาณิชย์ (2558) พบว่าอุตสาหกรรมอาหารประสบกับปัญหามากมาย เนื่องจากอุตสาหกรรมอาหารจำนวนมากเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งมีข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การตลาด และการเงิน โดยเฉพาะสินค้าเกษตรอินทรีย์ เป็นการผลิตในลักษณะขนาดเล็ก เกษตรกรยังไม่สามารถผลิตในระดับใหญ่ได้ การทำเกษตรอินทรีย์มีความเสี่ยงจากความเสียหายของผลผลิตสูงกว่า เนื่องจากการไม่ใช้สารเคมี ทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำและมีต้นทุนการผลิตสูง ส่งผลให้ปริมาณสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ออกสู่ตลาดน้อย นอกจากนี้ ประเทศไทยมีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพียงไม่กี่ชนิด เนื่องจากยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นพัฒนาเกษตรอินทรีย์ การผลิตจึงยังเป็นการผลิตแบบง่าย ๆ ที่ไม่ใช้เทคโนโลยีซับซ้อน เป็นการผลิตสินค้าเกษตรพื้นฐาน เช่น ข้าว ผัก ผลไม้สด เป็นต้น อุตสาหกรรมอาหารส่วนใหญ่เป็นการแปรรูปขั้นต้น ยังขาดอุตสาหกรรมการแปรรูปขั้นสูง ขาดความเชื่อมโยงของห่วงโซ่อุปทานในลักษณะคลัสเตอร์ ต้องพึ่งพิงตลาดหลักไม่กี่แห่ง แนวโน้มต้นทุนแรงงานสูงและขาดแคลนโรงงานแปรรูปจำนวนมาก ทำให้ทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพกำลังผลิต สินค้าเกษตรอินทรีย์มีข้อจำกัด เนื่องจากมีราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรโดยทั่วไปร้อยละ 20-30 ทำให้ตลาดยังคงจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้ที่กำลังซื้อค่อนข้างสูง ขณะที่แนวโน้มการบริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์มีความต้องการมากกว่าอุปทานการผลิต

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากปัญหาทางด้านการผลิตที่กล่าวมาข้างต้น อุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ประสบกับปัญหาการขาดการพัฒนาองค์ความรู้ (Knowledge) ของเกษตรกรและผู้บริโภค นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรของภาครัฐขาดความชัดเจนและต่อเนื่อง ที่ผ่านมามาตรัฐยังขาดการรณรงค์ส่งเสริมและให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่เกษตรกรและผู้บริโภคทั่วไปให้ตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตและการบริโภคอาหารอินทรีย์อย่างเพียงพอ รวมทั้ง

ขาดการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารใหม่ๆ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าในอุตสาหกรรมอาหาร สำหรับปัญหาการยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยให้ขึ้นไปตามมาตรฐานสากล ภาครัฐขาดแคลนเครื่องมือและบริการการตรวจสอบคุณภาพสินค้าในอุตสาหกรรมอาหาร และขาดองค์กรที่มีเอกภาพซึ่งให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่เชื่อถือได้ (Certified body) ในระดับโลก

อุตสาหกรรมอาหารเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ และเป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลผลิตต่างๆ ทั้งจากภาคเกษตรกรรม การประมง ปศุสัตว์ และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจุบันอุตสาหกรรมอาหารของไทยสามารถส่งออกไปยังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคทั่วโลกได้กว่า 200 ประเทศ คิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยมากกว่าปีละ 800,000 ล้านบาท โดยในปี 2558 ที่ผ่านมาสามารถสร้างมูลค่าให้ประเทศได้มากกว่า 897,529 ล้านบาท (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559) จากสถานการณ์ปัจจุบันที่ผู้บริโภคได้หันมาให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพและปกป้องสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน ส่งผลให้อุตสาหกรรมอาหาร โดยเฉพาะกลุ่มอาหารอินทรีย์ (Organic Food) ซึ่งหมายถึง อาหารที่ผ่านการผลิตทางการเกษตร โดยไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี หรือวัตถุสังเคราะห์ใดๆ ทั้งสิ้นได้รับความนิยมมากขึ้น จากข้อมูลกระทรวงพาณิชย์ (2557) พบว่า ตลาดสินค้าอินทรีย์ทั่วโลกมีมูลค่ารวมกันประมาณ 2 ล้านล้านบาท และมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้สินค้าอินทรีย์มีแนวโน้มเติบโตตามไปด้วย และถือเป็นโอกาสในการส่งออกสินค้าอินทรีย์ของไทยออกสู่ตลาดโลก ทั้งนี้ ตลาดสินค้าอินทรีย์ที่ใหญ่ที่สุด คือ สหรัฐอเมริกา มีมูลค่าเกือบ 1 ล้านล้านบาท โดยเฉพาะสินค้าอินทรีย์ประเภทอาหารอินทรีย์มีมูลค่าเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10.2 ของมูลค่าตลาดรวม ขณะที่สินค้าอื่นๆ มีมูลค่าตลาดเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 3.7 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสินค้าอินทรีย์สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่แพงกว่าสินค้าปกติ ขณะที่ตลาดยุโรปมีมูลค่าใกล้เคียงกับตลาดสหรัฐฯ คือ 1 ล้านล้านบาท โดยทั้ง 2 ตลาดรวมกัน มีส่วนแบ่งตลาดรวมกันกว่าร้อยละ 90 ของตลาดเกษตรอินทรีย์โลก

ปัจจุบันมีผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) จำนวน 208 กิจการ ในจำนวนนั้นมีผู้ประกอบการที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการทำหน้าที่คัดกรององค์การต้นแบบของกิจการเพื่อสังคมจำนวน 50 องค์กร และในจำนวนขององค์กรต้นแบบดังกล่าว มีธุรกิจที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบการอาหารอินทรีย์แปรรูปจำนวน 6 องค์กร โดยแบ่งประเภทตามการจัดตั้ง 4 ประเภท ได้แก่กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยภาคเอกชน (Private) กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยองค์กรสาธารณประโยชน์ หรือ องค์กรพัฒนาสังคม (Non- governmental organization) หมาควิสาหกิจชุมชน (Community-based)

และหมวดธุรกิจไตรกำไรสุทธิ (Triple-bottom line business) (คณะวิจัย โครงการกิจการเพื่อสังคม
น้ำดี 50 องค์กร, 2553)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาประสิทธิผลการบริหารจัดการของกิจการเพื่อสังคมด้าน
อุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทยจึงมีความน่าสนใจ และมีความสำคัญในทางวิชาการและ
ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการบริหารจัดการที่มี
ประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ (Organic food) ในประเทศไทย
เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิผล รวมทั้งคุณลักษณะของการ
บริหารจัดการที่มีประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย
อันจะนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงการบริหารจัดการในการส่งเสริม
ประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทยต่อไป

1.2 โจทย์วิจัย

คุณลักษณะของการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมที่มีประสิทธิผลของอุตสาหกรรมอาหาร
อินทรีย์ในประเทศไทยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทราบสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคมด้าน
อุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคม
ด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย
3. เพื่อเสนอข้อเสนอแนะการบริหารจัดการและข้อเสนอแนะในการพัฒนานโยบายในการ
ส่งเสริมประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านกรณีศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกิจการที่จะศึกษาจากองค์กรที่เข้าข่ายกิจการเพื่อ
สังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ โดยเน้นเฉพาะธุรกิจแปรรูปอาหารเกษตรอินทรีย์จากตัว
แบบกิจการเพื่อสังคม 50 องค์กร ซึ่งถูกแบ่งหมวดหมู่ออกเป็นประเภทของกิจการเพื่อสังคม 4
ประเภท ตามรูปแบบการก่อตั้งกิจการ ได้แก่ กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยภาคเอกชน (Private)
กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยองค์การสาธารณประโยชน์หรือองค์การพัฒนาสังคม (Non-
governmental organization) หมวดวิสาหกิจชุมชน (Community-based) และหมวดธุรกิจไตรกำไร

สุทธิ (Triple-bottom line business) ที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการทำหน้าที่คัดกรององค์การต้นแบบของกิจการเพื่อสังคม โดยเป็นธุรกิจแปรรูปอาหารเกษตรอินทรีย์ จำนวน 6 องค์การ โดย บริษัท สวนเงินมีมา จำกัด และบริษัท เขาค้อทะเลภู จำกัด ซึ่งจัดอยู่ในประเภทกิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยภาคเอกชน (Private) ส่วนประเภทกิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยสาธารณประโยชน์หรือองค์การพัฒนาสังคม (Non-governmental organization) ได้แก่ สหกรณ์ กรีนเนท จำกัด โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร โรงเรียนชวามาและมูลนิธิข้าวขวัญ และสุดท้ายคือร้านบ้านนาวิไล ซึ่งจัดอยู่ในหมวดธุรกิจไตรกำไรสุทธิ (Triple-bottom line business)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาในประเด็นด้านการบริหารจัดการใน 5 มิติคือ ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ ภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์การ การบริหารผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนโยบายของภาครัฐ โดยมีมิติอื่นๆที่นอกเหนือไปจากประเด็นด้านการบริหารจัดการใน 5 ประเด็นดังกล่าว จะถือเป็นข้อจำกัดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษาตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2558 – เดือนธันวาคม 2559

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ ไปส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจให้เจริญเติบโต และเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีขึ้น
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะร่วมของการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมด้านอาหารอินทรีย์ที่มีประสิทธิผล ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างคุณลักษณะเด่นและแก้ไขคุณลักษณะด้อยด้านการบริหารจัดการของกิจการเพื่อสังคมที่เป็นกรณีศึกษาได้อย่างเหมาะสมและชัดเจน
3. นำองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ที่มีประสิทธิผล ซึ่งผู้ประกอบการเพื่อสังคมสามารถนำไปพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการส่วนภาครัฐสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเทียบเคียงในการพัฒนานโยบายและมาตรการเพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจการเพื่อสังคมภายในประเทศ อันจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศต่อไป

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ประสิทธิผล หมายถึง การประกอบธุรกิจที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่องค์กรตั้งไว้ ได้แก่ ความอยู่รอด ความสามารถในการสร้างผลกำไรอย่างต่อเนื่อง ความสามารถในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์การจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิจการเพื่อสังคม หมายถึง กิจการที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนสังคม และ/หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก กิจการเพื่อสังคมจะต้องมีรายได้หลักจากการขายสินค้าและ/หรือบริการ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย กิจการเพื่อสังคมในงานวิจัยนี้ เป็นกิจการเพื่อสังคมที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ และได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการทำหน้าที่คัดกรององค์การต้นแบบของกิจการเพื่อสังคมจำนวน 50 องค์การ

อาหารอินทรีย์ หมายถึง อาหารที่ผ่านการผลิตทางการเกษตร โดยไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี หรือวัตถุสังเคราะห์ใดๆ ทั้งสิ้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้อาหารอินทรีย์จะหมายถึง ผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม ที่ผ่านการผลิตทางการเกษตร โดยไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี หรือวัตถุสังเคราะห์ใดๆ ผลิตภัณฑ์อาหารอินทรีย์ดังกล่าวยังรวมถึง ผลิตภัณฑ์อาหารอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการแปรรูปพร้อมรับประทาน

ผู้ประกอบการเพื่อสังคม หมายถึง ผู้ที่ประกอบกิจการที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนสังคม และ/หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยในงานวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการแปรรูปพร้อมรับประทาน

ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะทางการบริหารของผู้นำกิจการเพื่อสังคม ได้แก่ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำนวัตกรรมทางการบริหารมาใช้ในองค์การ ความมุ่งมั่น และความมีวิสัยทัศน์

วัฒนธรรมองค์กร หมายถึง รูปแบบของค่านิยม ความเชื่อ ความเข้าใจ และวิธีการคิด ซึ่งสมาชิกในกิจการเพื่อสังคมยึดถือร่วมกัน สะท้อนผ่านวิธีการทำงานและปฏิบัติงาน ในงานวิจัยครั้งนี้ ในมิติด้านวัฒนธรรมองค์กร ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษา โดยแบ่งมิติของวัฒนธรรมองค์กร เป็น 3 มิติหลักได้แก่

วัฒนธรรมทางความคิด คือ การที่กิจการเพื่อสังคมถ่ายทอดความรู้และค่านิยมให้แก่ของบุคลากร

วัฒนธรรมทางการกระทำ คือ การที่กิจการเพื่อสังคมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ผ่าน การปฏิบัติร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ การที่กิจการเพื่อสังคมสร้างมูลค่าเพิ่มทางผลิตภัณฑ์ บริการ และ บุคลากรให้กับองค์กร

การบริหารจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง วิธีการในการบริหารจัดการความสัมพันธ์ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกิจการเพื่อสังคม ซึ่งประกอบด้วยผู้ถือหุ้น พนักงาน ผู้ผลิตวัตถุดิบ ผู้จัด จำหน่าย และผู้บริโภคร

นโยบายของภาครัฐ หมายถึง นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมการประกอบการเพื่อ สังคม และการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและผู้ประกอบการเพื่อสังคม

เทคนิคการสัมภาษณ์เจาะลึก หมายถึง เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิง คุณภาพ ซึ่งเป็นการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมายระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่ต้องการศึกษา